

Lærere og pædagogers samarbejde om undervisningen

Denne rapport handler om lærere og pædagogers samarbejde om undervisningen i folkeskolen. Hensigten med rapporten er at give et overblik over samt at undersøge indholdet i og omfanget af det velfungerende samarbejde i praksis, og hvilket udbytte samarbejdet opleves at give.

Folkeskolereformen har medført nye muligheder for, hvordan pædagogerne kan indgå i undervisningen, og dermed en øget tilstedeværelse af pædagoger i skolen. Dette har samtidig sat fokus på samarbejdet mellem lærere og pædagoger med hensyn til, både hvad det skal kunne, og hvordan man skaber et velfungerende samarbejde mellem de to faggrupper.

Forskningen peger på, at følgende fem elementer er særligt kendetegnende for det velfungerende samarbejde mellem lærere og pædagoger:

- Der er klarhed over faggruppernes roller og mulige bidrag, så begge gruppers faglighed og kompetencer bringes i spil.
- Lærere og pædagoger planlægger og evaluerer undervisningen i fællesskab.
- Lærere og pædagoger giver hinanden sparring, og begge parter oplever, at de udvikler deres faglighed i samarbejdet.
- Begge parter betragter hinanden som ligeværdige i samarbejdet.
- Ledelsen bakker op om og leder samarbejdet.

Med afsæt i forskningen stiller rapporten skarpt på det velfungerende samarbejde og på udbredelsen, indholdet og udbyttet af samarbejdet generelt.

Rapporten henvender sig til lærere, pædagoger og skoleledere samt andre med interesse for skoleområdet, som ønsker viden om og inspiration til, hvordan man udvikler og understøtter lærer-pædagog-samarbejdet.

Resultater

Pædagogerne ser større værdi i samarbejdet end lærerne

Undersøgelsen viser, at der er en kontrast mellem henholdsvis læreres og pædagogers generelle vurdering af, om de ser en værdi i at de skal samarbejde om undervisningen. Her ser det store flertal af pædagogerne (91 %) i høj grad eller i nogen grad en værdi i, at lærere og pædagoger skal samarbejde om undervisningen, mens kun halvdelen af lærerne vurderer det samme. Når det gælder konkrete erfaringer med samarbejdet, viser undersøgelsen samtidig, at hovedparten af dansk- og matematiklærerne vurderer, at det samarbejde de har med en pædagog er ressource- og tidsmæssigt godt givet ud i forhold til udbyttet.

Samarbejdet med pædagogerne giver et væsentligt udbytte med hensyn til elevernes trivsel og læringsmiljø

Dansk- og matematiklærerne ser det største udbytte med hensyn til, om samarbejdet har fremmet elevernes trivsel, et lidt mindre udbytte med hensyn til, om det har medvirket til at skabe et bedre læringsmiljø, og det mindste udbytte med hensyn til at hæve det faglige niveau i klassen.

Det velfungerende samarbejde og udbytte hænger sammen

Undersøgelsen viser, at der er en umiddelbar positiv sammenhæng mellem elementerne i det velfungerende samarbejde, der blev identificeret i forundersøgelsen, og lærernes vurdering af udbytte, med hensyn til både det faglige, det trivselsmæssige og læringsmiljøet.

Lærere og pædagoger samarbejder mest i dansk og matematik og mest om trivselsrelaterede opgaver

Lærer-pædagog-samarbejdet er mest udbredt i indskoling, mindre udbredt på mellemtrinnet og meget lidt udbredt i udskoling. Pædagogerne indgår primært i fagene dansk og matematik, men også i høj grad i idræt, billedkunst, natur/teknologi og musik og oftest sammen med læreren. Lærere og pædagoger samarbejder mest om klassens og de enkelte elevers trivsel samt om at håndtere uro og konflikter.

Fælles forberedelse og evaluering er en udfordring

I undersøgelsen giver lærere og pædagoger udtryk for, at de bruger meget lidt tid på at forberede, planlægge og evaluere undervisningen i fællesskab. Mere end 80 % af lærerne i dansk og matematik bruger under 16 minutter om ugen på henholdsvis fælles forberedelse og evaluering af undervisningen med pædagogen. Heraf bruger 45 % slet ikke tid på fælles forberedelse, og 38 % bruger slet ikke tid på fælles evaluering med pædagogen. Lærere og pædagoger oplever derudover, at deres forskellige mødetider giver udfordringer med hensyn til at kunne have fælles møder, og vi kan se, at der relativt sjældent afholdes individuelle møder mellem lærere og pædagoger, mens pædagogerne i høj grad indgår i teamsamarbejdet på skolerne.

Lærere og pædagoger giver hinanden konstruktiv sparring, primært om trivsel

Både lærerne og pædagogerne oplever at få konstruktiv sparring. For lærernes vedkommende er det dog primært med hensyn til arbejdet med elevernes trivsel, hvorimod lærerne ikke i nævneværdig grad oplever at få konstruktiv sparring om det faglige indhold i undervisningen. Samtidig viser de eksempler på velfungerende samarbejder, der indgår i undersøgelsen, at sparring mellem lærere og pædagoger udvikler samarbejdet og undervisningen ved at knytte det trivselsmæssige og det faglige sammen.

Lærere og pædagoger oplever overordnet, at ledelsen aktivt arbejder for et godt samarbejde

Hovedparten af dansk- og matematiklærerne og hovedparten af pædagogerne oplever, at ledelsen aktivt arbejder for et godt samarbejde mellem lærere og pædagoger på skolerne. Pædagogerne oplever det dog i lidt højere grad end lærerne. Samtidig oplever lærerne i mindre grad, at

ledelsen afsætter tilstrækkelig tid til samarbejdet og at ledelsen ikke prioriterer fælles kompetenceudvikling i særlig høj grad. Undersøgelsen peger også på, at det er vigtigt for det velfungerende samarbejde, at ledelsen italesætter lærer-pædagog-samarbejdet som noget væsentligt på skolen og er tydelig med hensyn til, hvordan samarbejdet skal foregå.

Både læreres og pædagogers kompetencer kommer i spil, og forskellighed ses som en styrke i samarbejdet

Undersøgelsen viser, at lærere og pædagoger gennemgående oplever, at deres forskellige kompetencer bliver bragt i spil i undervisningen. I de eksempler på velfungerende samarbejder, der indgår i undersøgelsen, er rollefordelingen oftest klar og aftalt på forhånd, og de fagprofessionelles forskelligheder opleves positivt og som noget, der understøtter undervisningen. Samtidig er det vigtigt, at pædagogen er engageret og gerne vil indgå i undervisningen, og tilsvarende, at læreren er åben over for pædagogens bidrag og kompetencer.

Et helhedsperspektiv på eleverne understøtter deltagelse og læring

De eksempler på velfungerende samarbejder, der indgår i undersøgelsen, viser, at pædagogerne bringer et andet perspektiv på eleverne ind i klasseværelset, og sammen med lærerens indsigt kan man opnå et bredere og mere nuanceret helhedsperspektiv på eleverne. Derigennem får man nye muligheder for at arbejde med koblingen mellem trivsel og faglig progression. Pædagogerne kan understøtte deltagelse og læring i klasseværelset ved at arbejde med det sociale miljø i klassen og ved at skabe ro og fokus som et godt udgangspunkt for læring. Pædagogerne kan også være med til at sikre, at elever med særlige udfordringer hurtigere bliver identificeret, så deres udfordringer bliver imødegået løbende og fleksibelt med kontinuerlig kontakt til og opmærksomhed på eleverne. Undersøgelsen viser derudover, at pædagogerne kan udfordre lærernes blik på eleverne, og at lærerne samtidig værdsætter, at pædagogerne kan dække deres blinde vinkler og nuancere deres syn på eleverne.

Samarbejdet skaber bedre overgang og bedre sammenspil mellem skole og klub/SFO

Pædagogernes viden om og relation til eleverne fra klub og SFO bringer værdifuld viden ind i klasserummet og kan muliggøre, at der arbejdes med elever på andre måder, og give nye erkendelser. På samme måde kan en mere uformel forældrekontakt i SFO-/klub-regi styrke relationen til hjemmet og understøtte skole-hjem-samarbejdet.

Om datagrundlaget

Rapportens datagrundlag består af 1) en repræsentativ spørgeskemaundersøgelse blandt lærere, der underviser i dansk eller matematik i 1. til 9. klasse, gennemført af Danmarks Statistik på vegne af EVA, 2) pædagogbesvarelser fra en spørgeskemaundersøgelse blandt lærere og andet pædagogisk personale tilknyttet 0., 2., 4., 6., 8. og 9. klasse, der blev gennemført som et led i Undervisningsministeriets følgeforskningsprogram i 2016, og 3) interview med ledelse, lærere, pædagoger og elever på seks skoler, der er udvalgt som eksempler (cases) på velfungerende samarbejder mellem lærere og pædagoger.

Resultaterne er afrapporteret på tværs af trin. I den forbindelse er det værd at være opmærksom på, at der er væsentlig forskel på karakteren af lærer-pædagog-samarbejdet i indskoling, hvor det er langt mest udbredt, i forhold til mellemtrinnet og ikke mindst udskoling, hvor det er meget lidt udbredt. Det er også værd at bemærke, at resultaterne fra de caseeksempler på velfungerende samarbejder, der er med i undersøgelsen, stammer fra seks forskellige samarbejder, to på hvert trin. Udskoling er således overrepræsenteret i det kvalitative datagrundlag. De kvantitative data, der udgør resten af undersøgelsens datagrundlag, har en meget lav repræsentation af udskoling, da der som nævnt er meget lidt lærer-pædagog-samarbejde på dette trin i det hele taget.

Diskussion

Med udgangspunkt i de resultater, der er refereret ovenfor, kan følgende punkter være væsentlige at diskutere:

Fælles forberedelse og evaluering – hvorfor er det så lidt udbredt?

Både forskningen (fx Højholdt m.fl. 2012, Hansen m.fl. 2014, EVA 2014) og resultaterne i denne rapport peger på, at fælles forberedelse og evaluering er væsentlige elementer i det velfungerende samarbejde mellem lærere og pædagoger. Alligevel bruger lærere og pædagoger meget lidt tid på disse aktiviteter, og de mødes i det hele taget meget sjældent uden for teamsamarbejdet på skolerne. En del af forklaringen på dette er sandsynligvis forskellige mødetider, hvilket vil være vanskeligt at kompensere for med den nuværende organisering på skolerne. Det kunne dog være en mulighed at forsøge netop at se på organiseringen som en vej til at skabe bedre muligheder for, at lærere og pædagoger kan afholde individuelle møder inden for de enkelte samarbejder. En anden mulighed kunne være at forsøge at udnytte de eksisterende rammer bedre. Det kunne fx være, ved at ledelsen prioriterede at skabe mulighed for fælles mødetid i det tidsrum, hvor både lærere og pædagoger er på skolen, og at de fagprofessionelle sørgede for at udnytte disse rammer til netop forberedelse og evaluering. Derudover kunne det være en mulighed at tildele yderligere tid til individuelle møder, men det vil ikke i sig selv sikre, at den ekstra tid bliver brugt på fælles forberedelse og evaluering. Samtidig må det anses som en væsentlig præmis, at ledelse såvel som fagprofessionelle deler forskningens pointe om, at fælles forberedelse og evaluering i det enkelte samarbejde er meget vigtigt for samarbejdets kvalitet og for udbyttet.

Det er værd at nævne, at vi på de skoler, vi har besøgt i forbindelse med undersøgelsen, flere steder ser tegn på, at der foregår mere fælles forberedelse og evaluering, end en spørgeskemaundersøgelse umiddelbart kan indikere. Det foregår blot mere uformelt og mere ad hoc end på de deciderede møder. Det kan fx være via sms, e-mail eller it-systemer eller blot efter behov over en kop kaffe, når de støder på hinanden. En tolkning af dette kunne være, at lærere og pædagoger i det velfungerende samarbejde finder veje til at få gjort noget af den forberedelse og evaluering, der ideelt set burde foregå på mere formaliserede individuelle møder. De finder dermed måder at samarbejde på, der kan fungere i det daglige, men som øjensynligt ikke er optimale som en permanent løsning, hurtigt kan slå fejl og er meget personafhængige.

Et andet element i udfordringen med hensyn til tid til fælles forberedelse og evaluering kan være, at lærere og pædagoger som faggrupper og som fagkulturer kan være meget adskilte på skolerne, særligt på mellemtrinnet og i udskolingen. Dvs. at de to faggrupper ikke interagerer i bred forstand i samme grad, som fx lærerne gør med hinanden. Ud over de forskellige mødetider kan det handle om forskelle med hensyn til samarbejdskultur de to faggrupper imellem og om, at pædagogernes øgede tilstedeværelse på skolen, ikke mindst i undervisningen, er et relativt nyt fænomen. Dermed kan man forestille sig en vis reaktion på, at en ny faggruppe (pædagogerne) kommer ind på et allerede etableret domæne med hensyn til både faglighed og arbejdspladskultur. I hvert fald viser erfaringer fra de eksempler på velfungerende samarbejder, der indgår i undersøgelsen, at det er meget forskelligt, i hvilken grad lærere og pædagoger fx spiser frokost sammen eller har andet socialt eller kollegialt samvær. Disse faktorer kan også tænkes at påvirke mødeaktiviteten og den fælles planlægning og evaluering såvel som samarbejdet generelt.

Hvorfor er der ikke flere pædagoger i udskolingen?

Undersøgelsen viser, at lærer-pædagog-samarbejdet stadig fylder relativt lidt i udskolingen, men hvorfor egentlig det? En del af forklaringen er sandsynligvis forskelle med hensyn til fag og aktiviteter på tværs af trin, og dermed også med hensyn til de kontekster, som pædagogerne typisk indgår i i løbet af den længere og mere varierede skoledag. Samtidig har pædagogerne typisk også timer i SFO og klub, og derfor er det mere oplagt, at de er knyttet til indskolingen og mellemtrinnet. På den baggrund fremstår den lave grad af pædagogtilstedeværelse i udskolingen i udgangspunktet ikke overraskende. Men ser man på den faglighed og de kompetencer inden for

det trivselsrelaterede arbejde, som pædagogerne kan bidrage med i skolen, kunne det være relevant at se nærmere på, om der er et uudnyttet potentiale med hensyn til et mere omfattende lærer-pædagog-samarbejde om netop trivsel i udskolingen – særligt da de nationale trivselsmålinger viser, at eleverne – om end de overordnet trives relativt godt i hele skoleforløbet – på en række parametre ikke trives i helt samme grad i udskolingen (MBUL 2016). Desuden kan nogle af de trivselsrelaterede udfordringer, som ældre elever kan have, være tungere og kræve mere kontinuerlig opmærksomhed. Man kunne derfor antage, at det, at pædagogerne nu i højere grad end tidligere kan understøtte og bidrage til undervisningen i skolen, også kunne udnyttes på konstruktiv vis i udskolingen.

Hvorfor ser pædagogerne mere værdi i samarbejdet?

Undersøgelsen viser, at pædagogerne i højere grad end lærerne overordnet ser en værdi i, at de skal samarbejde om undervisningen. Dette på trods af at lærerne i dansk og matematik oplever et væsentligt udbytte af samarbejdet, i særdeleshed i forhold til trivsel, og at hovedparten af lærerne oplever, at samarbejdet tids- og ressourcemæssigt er givet godt ud. Det kan der være flere grunde til. Den mest umiddelbare er, at det netop er undervisningen, man spørger ind til i spørgeskemaundersøgelsen, og at undervisningen i klasserummet for det første er lærernes domæne, hvor pædagogerne er kommet til en allerede etableret praksis, og for det andet, at lærerne forstår spørgsmålet som omhandlende alt, hvad der foregår i og omkring undervisningen – herunder det faglige indhold, hvor de, jf. undersøgelsens resultater, ikke har oplevet et lige så stort udbytte af samarbejdet. Omvendt forstår pædagogerne måske spørgsmålet mere afgrænset med hensyn til brugen af deres faglighed i klasserummet, altså afgrænset til det relationelle og trivselsmæssige og den værdi, de kan bidrage med fra det udgangspunkt, frem for med hensyn til det fagdidaktiske. En anden væsentlig grund kan være, at der er forskellige potentielle statusændringer forbundet med den øgede tilstedeværelse af pædagoger i skolen og undervisningen. Det bør dog nævnes, at det ikke umiddelbart er det, vi har oplevet på de skoler, som vi har besøgt i forbindelse med undersøgelsen, men det kan skyldes, at de var udvalgt som cases om velfungerende samarbejder, og at det kan være anderledes på skoler, hvor samarbejdet er mindre velfungerende.

Klarhed og omskiftelighed i samarbejdet

En anden udfordring ved samarbejdet er, at det stadig er uklart, præcis hvilket formål samarbejdet helt overordnet har. Samarbejdet organiseres, forstås og håndteres forskelligt ude på skolerne, og rammerne og betingelserne for samarbejdet er meget omskiftelige. Det betyder, at de vilkår, som lærere og pædagoger samarbejder under i det ene skoleår, kan være væsentlig anderledes i det næste, hvilket må antages at besværliggøre etableringen og udviklingen af en fast praksis. Samtidig gør det det vanskeligt at identificere fordele og ulemper ved forskellige måder at indrette samarbejdet på. På trods af dette er det måske værd at pege på, at forskningen og undersøgelsens resultater med hensyn til de mere velfungerende samarbejder kan bruges som indikation på, hvor man som skoleledelse, eller lærer og pædagog kan lede efter tegn på, hvorfor et samarbejde fungerer mindre godt.

Opmærksomhedspunkter fremover

I det følgende afsnit præsenteres en række centrale pointer, som skoleledere såvel som fagprofessionelle med fordel kan tage med sig, reflektere over og være opmærksomme på i det videre arbejde med lærer-pædagog-samarbejdet ude på skolerne.

Lærer-pædagog-samarbejdet er ikke et mål i sig selv

Fremadrettet er det vigtigt at fokusere på formålet med og udbyttet af lærer-pædagog-samarbejdet. Samarbejdet er ikke en selvfølge, men et politisk valg og noget, der bruges væsentlige ressourcer på, og det er derfor vigtigt løbende at stille skarpt på, hvordan samarbejdet kan bidrage til at styrke elevernes læring og trivsel, og ikke blot på, hvordan og inden for hvilke rammer samarbejdet fungerer. Denne undersøgelse bidrager med en række eksempler på samarbejder, hvor

lærere og pædagoger oplever et positivt udbytte med hensyn til elevernes læring og trivsel, men også med hensyn til udvikling af undervisningen. Der er dog andre steder, hvor samarbejdet sandsynligvis er langt mindre velfungerende og ikke giver det samme udbytte. Og det vil givetvis være omkostningsfuldt at udbygge og understøtte samarbejdet, fx ved at tilføje mere fælles forberedelses-, evaluerings- og mødetid. Under alle omstændigheder er det vigtigt, at man fremover i højere grad forsøger at konkretisere, hvordan samarbejdet skal foregå og med hvilket formål, og hvordan det skal virke til elevernes bedste, herunder om samarbejdet foregår der, hvor der er mest brug for det, og om det har det rette omfang.

Arbejdet mod et mere velfungerende samarbejde

Denne undersøgelse bidrager med viden om en række elementer, som det kan være værd at fokusere på, hvis man vil udvikle lærere og pædagogers samarbejde om undervisningen og potentielt fremme et velfungerende samarbejde. Disse elementers betydning blev også bekræftet på de skoler, som vi besøgte i forbindelse med undersøgelsen. Derfor ser vi et potentiale for de skoler, der oplever udfordringer ved samarbejdet, i at bruge disse elementer – ikke som rettesnor, men som en måde, hvorpå man kan fokusere indsatsen og identificere en del af årsagen til de udfordringer, som man oplever. Fx kunne man, inspireret af rapportens indhold, se på, om begge faggrupper kompetencer bliver bragt i spil, og om lærere og pædagoger giver hinanden sparring, om lærerne er åbne og giver pædagogerne plads til at komme ind i klasserummet, samt om pædagogerne søger plads og engagerer sig i deres udvidede roller. Derudover bør det endnu en gang nævnes, at meget tyder på, at det er af stor betydning, at man organiserer sig på en sådan måde, at lærere og pædagoger mødes individuelt og planlægger og evaluerer undervisningen. I den sammenhæng spiller ledelsen en vigtig rolle.

Tydelig rollefordeling må ikke føre til rigid arbejdsdeling

Om end undersøgelsen og forskningen peger på, at en tydelig rollefordeling mellem lærere og pædagoger i undervisningen er vigtig og befordrende for samarbejdet, må det ikke forveksles med en begrænsende arbejdsdeling, da rollerne og opgaverne i klasserummet hænger sammen og overlapper hinanden, og man må kunne skifte fleksibelt mellem forskellige roller og opgaver. Rollefordelingen er således et udgangspunkt og ikke et ufravigeligt regelsæt. Lærere og pædagoger fortæller i undersøgelsen om styrken ved, at pædagoger kan noget særligt med hensyn til trivsel, og at lærerne har kompetencer med hensyn til faglig læring. Samtidig fortæller de om styrken ved et helhedsperspektiv, og ved at de to faggrupper kan supplere hinanden, også når de overlapper kompetence- og opgavemæssigt. Derudover har det faglige indhold i undervisningen betydning for trivslen, ligesom trivslen har betydning for det faglige indhold. De to aspekter kan altså ikke skilles ad og varetages hver for sig, og læreren har derfor fortsat et ansvar for trivsel i klassen og må se det faglige arbejde som bidragende hertil. Det er derfor vigtigt, at lærere og pædagoger formulerer en fælles opgave med hensyn til arbejdet med undervisningen, og at ambitionen om en klar rollefordeling ikke i yderste konsekvens fører til en rigid arbejdsdeling, der ikke er til fordel for elevernes læring.

Afslutningsvis stiller rapportens resultater skarpt på en række forhold i lærer-pædagog-samarbejdet, der giver aktuel viden om status på samarbejdet, der peger på en række områder, hvor samarbejdet viser potentiale med hensyn til at styrke elevernes læring og trivsel, og som samtidig peger på en række udfordringer, der synes at udgøre barrierer i forbindelse med udviklingen af det velfungerende samarbejde. Fremadrettet vil man med fordel kunne dykke dybere ned i de temaer og elementer, der belyses og fremhæves i rapporten, med det formål at udvikle konkrete modeller for samarbejdet om undervisningen mellem lærere og pædagoger – modeller, der inkorporerer eller i hvert fald lader sig inspirere af og tager højde for de fund, der fremgår af rapportens resultater.